

Reflexions al voltant dels bebès i la lectura.

Els imatgiaris

Glòria Gorchs.
Bibliotecària

D'allò que els infants de menys de dos anys perceben davant d'un llibre o un relat en sabem ben poc. Però ens podem aventurar a imaginar que és una experiència similar a la que vivim els adults davant un quadre de Chagall, o davant la interpretació d'una òpera cantada en una llengua que no entenem. Ens deixem portar per l'ambient, fem les nostres càbales i, immersos en una mena de percepció global i estètica, arribem a emocionar-nos.

Les teories de Jean Piaget ja van demostrar-nos fa molts anys que els infants neixen amb una capacitat de percepció que els permet explorar el seu entorn i anar organitzant tota aquesta informació que reben.¹

De fet, moltes vegades s'ha dit que allò que primer llegeix un nadó és el rostre de la seva mare.

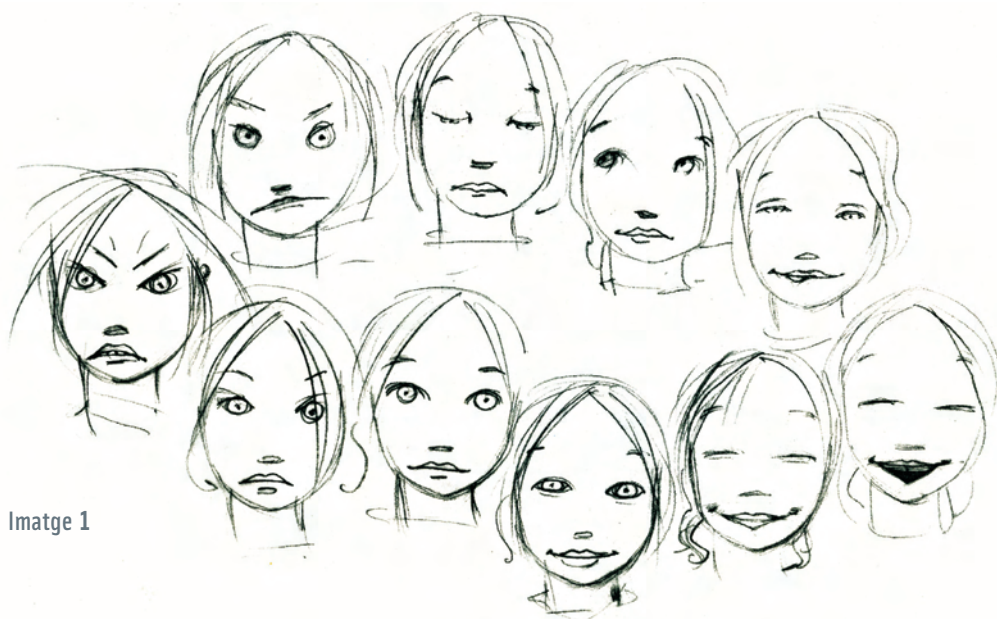
IMATGE 1: Fragment de Jean Claverie. *L'art de lire*. Albin Michel Jeunesse, 2001.

En aquest sentit, la majoria de professionals de les escoles bressol han après la lliçó, i saben que no hi ha res en la intel·ligència que abans no hagi passat pels sentits. Fan jugar els infants amb farina i melmelades, tastar llimones ben àcides i olorar espígol i romaní. Els fan escoltar música clàssica i ballar a ritme de jazz. Experimentar amb el gust, el tacte, l'oïda i l'olfacte és una part essencial del procés d'aprenentatge.

Ara bé, quan es tracta del sentit de la vista,

la majoria d'adults encara pensen en termes restrictius, i sovint conviuen amb molts prejudicis i tòpics entorn del llenguatge de les formes i els colors.

Quantes vegades hem sentit dir davant d'una il·lustració que és massa abstracta o d'un estil que no agradarà a l'infant? Quants llibres es desestimen amb l'argument que són inacessibles per als més petits, que prefereixen imatges dolces, dibuixos simples i de formes arrodonides?

Imatge 1

1. DÍAZ JIMÉNEZ, C. *Alfabeto gráfico. Alfabetización visual: desarrollo creativo cognitivo*. Madrid: Ediciones de la Torre, 1993, pàg. 63.

No hauríem d'oblidar que tota obra artística sempre ens parla a dos nivells: a la intel·ligència per una banda, però també a la sensibilitat. L'il·lustrador viu, crea i experimenta amb les tendències artístiques, i les seves imatges sempre deixen empremta sobre la sensibilitat de l'infant.²

Així com a l'hora de menjar als bebès els agra-da picotejar de tots els plats, a l'hora de mirar contes no en tenen prou amb aquells productes editorials pensats específicament per a ells.

A continuació, doncs, per tal de donar res-posta als dubtes de molts pares, mares i edu-cadors presentem algunes reflexions sobre la lectura en les primeres edats, fruit de l'obser-vació del treball amb bebès a la biblioteca, i amb el rerafons sempre de les teories i argu-ments dels experts.

Tan petits, lectors?

Llegir es basa en la percepció de signes vi-suals o alfabètics. Els alfabètics tots tenim clar que s'adquireixen a una certa edat i en l'entorn escolar. Però, i els signes visuals? Tots els infants neixen amb l'habilitat d'aprendre a parlar qual-sevol llengua del món i ho faran, a més, sense la necessitat d'estudiar grans gramàtiques ni estructures. Però alhora, necessitaran també dominar tot un seguit de convencions gràfiques pròpies de la seva cultura.

Marion Durand³ ens parla de tres estadis per entendre què vol dir llegir per als infants més petits:

RECONÈIXER: L'infant percep una imatge i identifica l'objecte. Aquest fet implica una acti-vitat mental molt elaborada, perquè l'infant no es troba en presència de l'objecte real sinó da-vant de la seva representació.

RECONÈIXER-SE: Però un cop l'infant ja ha

identificat l'objecte, és capaç d'implicar-se afec-tivament amb aquella imatge, trobar un lligam amb l'objecte o fer seva la vivència del perso-natge.

IMAGINAR: El nen o nena, un cop ha reconegut i s'ha identificat, és capaç d'anar més enllà, imaginar-se com continua la història. Totes les experiències que ha anat col·leccionant ara li serviran per modificar i imaginar noves aventures.

Davant d'aquests estadis d'aprenentatge, és on podem començar a intuir el paper que jugaran els **Imatgiaris** en el procés lector dels bebès.

Què són els imatgiaris?

Els imatgiaris són un conjunt d'imatges plàs-tiques (acompanyades o no del seu equivalent lingüístic) que es presenten en forma de llibre no narratiu, on l'enumeració reemplaça la his-tòria o on la història és mínima (protohistòria).

Les imatges que trobem en aquesta mena d'inventaris solen presentar una sola icona en cada composició, sense el seu context, i és per això, com ens explica Teresa Duran, que els imatgiaris són els llibres ideals per exercitar els nostres infants en la fase lectora del «re-conèixer» abans citada.

«Reconèixer és anomenar, i això ho fa l'adult, d'una manera gairebé maquinal, lligant la imatge i el concepte, el mot i la representació. L'imat-giari proposa a l'infant tant un exercici d'ad-quisició del llenguatge com d'afinament de la percepció visual.»⁴

Una poma, un ocell, un xumet... imatges fixes que ens serviran per respondre a la pregunta: «I això què és?»

En l'imatgiari, segons Durand i Bertrand,⁵ tenim el grau zero de la representació figurativa.

És el domini de la intemporalitat i de la immo-bilitat. Ara bé, aquest estadi estàtic de repre-sentació contrasta amb la mobilitat i fluïdesa extrema de l'imaginari mental dels infants.

Per això no ens podem entretenir excessi-vament en aquest punt. La icona solta dels imatgiaris ha d'evolucionar cap a formes més imprecises o imatges que suggereixin moviment i acció. Les imatges representades han d'inte-grar-se en un context espacial que ens permeti preguntar-nos quina mida real té una poma, on és l'ocell i de qui és aquest xumet...

Imatge 2: Boy, Armelle. Col. *El Petit Iset*. Barcelona: Sigma, 2000.

Es farà mal!!

Els editors, atents a la demanda del mercat, s'han esforçat a crear productes adaptats a les suposades necessitats dels bebès. Així han apa-regut imatgiaris en tota mena de materials: de plàstic per a la banyera, de roba per poder xumar i rentar, amb puntes arrodonides que no facin mal...

Es tracta d'uns productes que ja no es posen als prestatges, sinó que trobem a les llibreries dins de cistelles. Alguns especialistes parlen de prellibres. Els més crítics, però, els consideren joguines.

Els defensors argumenten la importància d'aquests productes per afavorir l'autonomia de l'infant. Donat que els bebès es troben en una fase senso-motriu, d'exploració, aquests llibres són ideals perquè ells sols els manipulin sense perill.

Els detractors es basen en la poca qualitat o simplicitat que, per causes tècniques a l'hora d'imprimir, tenen alguns d'aquests llibres. Però sobretot basen la seva argumentació en dos aspectes:

Imatge 2

Imatge 3

2. DURAND, M.; BERTRAND, G. *L'image dans le livre pour enfants*. París: L'École des Loisirs, 1975, pàg. 22.

3. DURAND, Marion. «Llibres abans de llegir.» A *Infància*, núm. 20 (setembre/octubre 1984), pàg. 8-12.

4. DURAN, Teresa. *Àlbums i altres lectures. Anàlisi dels llibres per a infants*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2007, pàg. 103.

5. DURAND, M.; BERTRAND, G. *L'image dans le livre pour enfants*. París: L'École des Loisirs, 1975.

Parlant de llibres amb textures, creuen que com a teoria és interessant però una mica artificial en la pràctica. A tots els pares que reclamen aquests tipus de llibres a la biblioteca, els hauríem de preguntar quantes vegades al llarg del dia inciten els seus fills a tocar textures: la fusta del llit, la barba del pare, la pedra de les parets...?

I en segon lloc, caldria preguntar també si el rebuig als llibres de paper no és més aviat perquè la seva fragilitat fa obligada la presència de l'adult?

Acostumats com estem al plàstic dur i a les joguines irrompibles, no és interessant també que els més petits aprenguin a manipular amb tendresa els llibres que es comparteixen des de la falda d'un adult? Ben segur que l'instant afectiu compensarà els possibles fulls que es trenquin.⁶

El que necessita són llibres interactius!!

Seguint el fil del punt anterior, hi ha un aspecte clau que fa necessària la presència de l'adult en l'inici del recorregut lector dels nostres infants.

Teresa Duran⁷ ens recorda que existeixen dos tipus de comunicació. La directa, que la majoria d'infants aprenen ràpidament. Però també la diferida, on s'inclou l'acte de llegir, donat que autor i lector no coincideixen en el temps.

Doncs bé, la peculiaritat de la lectura amb els més petits és que s'ha de produir un acte de comunicació doble, és a dir, directa i diferida alhora perquè aquesta tingui sentit.

«Per arribar a entendre la relació entre realitat i representació, l'ajut de l'adult és imprescindible. És l'adult qui, davant d'un dibuix, primer assenyala, individualitza, anomena... i repeteix. Un cop i altre, fins a esdevenir ambdós,

adult i infant, còmplices de la descoberta. De l'aventura de mirar... i veure-hi.»⁸

Imagineu quin flac favor fariem als infants si només els donéssim llibres d'aquells que es deixen mirar sols, i que fins i tot, prement un botó, parlen!

Ui, no l'entendrà!

Ja ha quedat clar que els infants han d'aprendre un codi visual per poder llegir, primer imatges i més endavant lletres. De fet, l'esforç d'abstracció que fa l'infant per saber que una rodona groga amb unes ratlles és un sol és el mateix que farà més endavant per saber que un palet amb un punt és la lletra i.

A poc a poc, amb l'ajuda de l'adult, s'anirà familiaritzant amb les imatges, els estils dels il·lustradors, fins a convertir-se en un políglota visual capaç d'establir un diàleg amb tota mena d'artista.

Ara bé, perquè això sigui possible, cal que els adults ens desfem d'alguns tòpics:

- No existeix un estil propi per a bebès, una estètica més adequada o una tècnica més fàcil d'interpretar. Només existeixen il·lustracions ben o mal fetes. Dels colors pastel d'Helen Oxenbury lligats a les primeres edats, hem saltat als colors contrastats i saturats dels llibres de la Maisy de Lucy Cousins. L'aquarel·la sembla passada de moda i la fotografia continua relegada a alguns imatgiaris que en valoren el sentit documental, però que no creuen que els infants puguin interessar-se per la fotografia artística. I menys en blanc i negre! Molts adults encara defensen que la línia negra resseguint un dibuix és indispensable perquè aquest s'entengui. I que el collage i el gravat són tècniques confuses pensades per a infants més grans.

Imatge 3: Couprie, Katy; Louchard, Antonin. *Todo un mundo*. Anaya, 2003. (pàgina anterior)

• Encara que les pràctiques amb «bits d'intel·ligència» ho puguin insinuar, els infants no poden explorar el món únicament a través de les imatges. En tot cas, el procés és recíproc. Kümmerling-Meibauer i Meibauer,⁹ parlant de la relació entre l'objecte real i el dibuix de l'imatgiari, expliquen que es poden produir quatre situacions:

- l'infant coneix el referent i el reconeix en el dibuix;
- l'infant coneix el referent però no el reconeix (ja sigui per mal dibuixat o per una excessiva estilització, que demana una abstracció que no és capaç de fer);
- l'infant coneix el dibuix abans de reconèixer el referent;
- l'infant només coneix el dibuix.

Això ens dona molt marge a l'hora de triar els imatgiaris, perquè no cal que ens limitem sempre a l'entorn immediat de l'infant. Si mai no ha vist un far, no passa res, tampoc no ha vist possiblement un pingüí i s'enamora de Bibundé. O no ha vist mai un ós real i en canvi crea lligams afectius molt forts amb un osset de peluix amb qui sempre dorm. De la mateixa manera, els imatgiaris sempre mostren els objectes nets i nous, i l'infant no té problema per identificar-los.

És més, sovint no som conscients que més simplicitat no vol dir més comprensió. Mireu per exemple entre aquestes dues imatges i penseu, quina demana un esforç més gran d'abstracció?

Imatge 4: Bravi, Soledad. *El llibre dels so-rolls*. Corimbo, 2006.

Imatge 5: Tallec, Olivier. *Un so per a cada imatge*. Cruïlla, 2003.

Imatge 4

Imatge 5

6. BARBÉ-JULIEN, Colette. *Tout-petits déjà lecteurs*. París: Éditions du Sobier, 2003, pàg. 28-36.

7. DURAN, Teresa. *Àlbums i altres lectures. Anàlisi dels llibres per a infants*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2007, pàg. 19.

8. DURAN, T. «Quan llegir és comprendre la representació.» A: DURAN, Teresa; ROS, Roser. *Primeres literatures. Llegir abans de saber llegir*. Barcelona: Pirene, 1995, pàg. 83.

9. MEIBAUER, Jörg; KÜMMERLING-MEIBAUER, Bettina. «First Pictures, Early Concepts: Early Concept Books.» A: *The Lion and the Unicorn* 29, pàg. 336.

Ves, no li agradarà pas!

Quan diem que una cosa és bonica o és lletja, ho diem segons la nostra concepció de la bellesa, però, què marca el gust estètic dels nostres infants?

Janine Despinette¹⁰ explica que les imatges poden jugar un paper bàsic en la formació del gust estètic i que tenen molta influència per fer despertar la sensibilitat dels nens i nenes.

L'infant, des del moment de néixer, va arxivat imatges recollides del seu dia a dia: la decoració de la seva habitació, els museus o paisatges que visita, les etiquetes dels cereals, etc. Molt sovint, les imatges que més percep provenen de la televisió, el cinema infantil i la publicitat, gran part de les quals són plenes d'estereotips. Com que difícilment podrem lluitar contra aquesta realitat (l'ombra de Disney és molt allargada), val la pena que intentem compensar-ho envoltant el nen o nena d'altres referents visuals de qualitat, diferents estils, èpoques, escoles, tendències i intencions.

«Una bona educació visual contribueix no tan sols a l'alliberament d'una dependència i d'una passivitat perceptives (fenomen molt difós), sinó a la formació d'un intel·lecte mòbil i

productiu, racional i imaginatiu, sostingut per una fecunda sensibilitat, i emocional.»¹¹

Però si aquesta imatge fa por!

Com en qualsevol art, en paraules de Teresa Duran, l'autor té diferents vies comunicatives per arribar al lector segons quina resposta vol propiciar-li: empatia afectiva, repte intel·lectual, adquisició de coneixements, gaudi estètic o obertura a noves formes experimentals.¹²

Encara que ja hem vist que els imatgiaris tenen una funció senyalètica, és a dir, d'identificació, cada il·lustrador mostrarà els objectes segons la seva intenció i el seu punt de vista artístic. I aquesta és la riquesa que el nen necessita!

Si ens limitem a donar als infants un sol tipus d'il·lustració al llarg d'aquests dos o tres primers anys de vida, es fa difícil imaginar que més endavant puguin arribar a valorar i a interpretar la riquesa de les imatges narratives dels àlbums. El desfasament serà enorme!

Si fem un cop d'ull a la producció d'imatgiaris actuals ens adonem que la gran majoria formarien part del grup de l'anomenada «empatia

afectiva». Són imatgiaris que se serveixen de personatges emotius, de línies rodones, somrients, de l'estil que històricament sempre s'ha lligat als bebès.

Les editorials que els publiquen han buscat molts recursos formals per donar la riquesa i varietat que no dona la il·lustració. És a dir, hi trobareu finestretes, desplegable, textures, etc., de tota mena.

Imatge 6: Caillou, Pierre. *La vaca Maca*. Beascoa, 2001.

Quan la il·lustració busca un valor documental, màxima objectivitat, ens trobem que sovint es recorre a la fotografia purament funcional. En comptades ocasions també trobem llibres interessants on s'utilitzen tècniques com el gravat o el dibuix amb plomí.

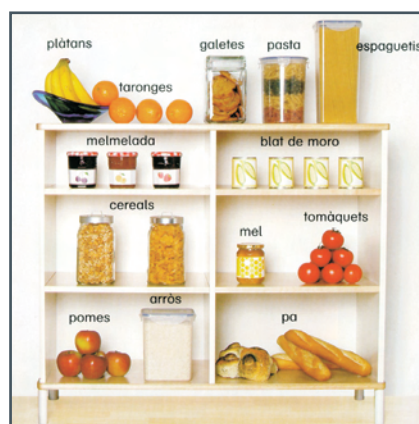
Imatge 7: *Primeres paraules*. La Magrana, 2005.

Imatge 8: Wornell, Christopher. *Dents, cues i tentacles*. Joventut, 2006.

De la via de l'«empatia enginyosa», aquella il·lustració que busca la complicitat del lector a través de l'enginy, posant a prova la seva intel·ligència, hi ha pocs llibres però corresponen a editorials com Kókinos, Kalandraka, Serres,

Imatge 6

Imatge 7

Imatge 8

10. DESPINETTE, J. A.: DUPONT-ESCARPIT, D. *Les exigences de l'image dans le livre de la première enfance*. París: Magnard, 1973. [Recull de conferències de diferents autors.]

11. Fulletó del catàleg de l'exposició L'OCCHIO SE SALTA IL MURO. Mostra d'un treball pedagògic per a infants. Experiència de Reggio Emilia 1996. Traduit amb motiu de l'exposició *Els cent llenguatges dels infants*, el juny de 2005 en el marc de l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat.

12. DURAN, Teresa. *Àlbums i altres lectures. Anàlisi dels llibres per a infants*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2007, pàg. 87-101.

Factoria K de Libros o Anaya, que són les més innovadores també a l'hora d'editar àlbums.

Imatge 9: Budde, N. *Un dos tres ¿qué ves?* Factoria K de Libros.

Si ens aturem a buscar els imatgiaris on es reflecteix la pròpia poètica visual de l'il·lustrador, aquells més subjectius, també en trobem pocs, segurament perquè són els més incompresos i podria semblar un contrasentit amb la definició d'imatgiari. Però bé, si veiem clara la importància de la poesia a nivell textual, per què no tenir-la en compte també a nivell plàstic?

Imatge 10: Beck, Ian. *Llibre d'imatges*. Joventut, 2006.

Imatge 11: Imapla. *Tu, com estàs?* Bròsquil, 2006.

I per últim, si parlem dels imatgiaris que neixen com a resultat de la recerca i que són peces que obren i tanquen camins en la investigació, podem felicitar-nos amb la reedició del llibre de Josse Goffin, *¡Oh!*

Imatge 12: Goffin, Josse. *¡Oh!* Kalandraka, 2007. (pàgina següent)

Per quatre ratlles!

Un altre aspecte problemàtic a destacar és la poca importància que en general es dona al text dels llibres per a bebès, oblidant que, abans de ser lectors, els infants són oïdors.

Si fem un petit parèntesi per observar de quina manera parlem als infants, ens adonem que utilitzem dues formes de llenguatge ben diferents:

Per una banda tenim el llenguatge que Marie Bonnafe¹³ anomena factual, que és aquell que utilitzem, per exemple, mentre sopem: «En vols més?», «Sí, posa-me'n, sisplau», «Ui, no, gràcies», «Què hi ha de segon?».

Aquesta llengua és la que comenta els fets en el moment que passen, conté poca informació per a l'infant, i és imprecisa i sense context.

Ara bé, per l'altra banda tenim el llenguatge literari, l'escrit.

Els infants també escolten com els seus pares parlen de com ha anat el dia o de què han de fer l'endemà, o d'alguna cosa que ha passat a algú, etc.

Per fer-se entendre, ells utilitzen un voca-

bulari i una sintaxi molt més precisos i detallats. És la llengua del relat, oral o escrit, i aquesta sí que és molt útil als petits oïdors.

Les paraules i la cadència de la nostra veu quan narra, no sols inciten el bebè a parlar, sinó que l'ajuden a apreciar la bellesa del llenguatge i a enriquir la seva memòria auditiva. Sense adonar-nos-en, alimentem un banc sonor, ric de vocabulari i sintaxi, que ajudarà el bebè a organitzar el seu pensament.

I és que no podem oblidar que llenguatge i pensament corren i maduren junts. Gràcies a les paraules l'infant posa ordre en el seu caos, dins unes coordenades d'espai i temps. Les paraules l'ajuden a elaborar els seus primers raonaments i a posar nom a les emocions.¹⁴

Uf, no té paciència, no li interessa!

El perfil lector de les famílies es defineix a partir de dos pols oposats. Els que pensen que parlar de llibres abans de l'any és esnob i excelsiu. I els que esperen que un contacte precoç amb el llibre signifiqui un aprenentatge precoç.

Imatge 9

Imatge 10

Imatge 11

13. BONNAFE, Marie. *Les livres, c'est bon pour les bébés*. Paris: Calmann-Lévy, 2001.

14. BARBÉ-JULIEN, Colette. *Tout-petits déjà lecteurs*. Paris: Éditions du Sobier, 2003, pàg. 44-49.

Els professionals del sector hauríem de saber transmetre als pares com han d'entendre aquest camí de familiarització del bebè amb el llibre.

No ens ha de preocupar si el primer contacte és amb la boca. És la manera que té el bebè per explorar aquell objecte tan interessant. Un objecte que canvia de mida quan s'obre, té diferents colors i formes a cada pàgina, es mouen els fulls segons la seva voluntat... Pocs objectes tan fàcils de manipular es transformen tan ràpidament.

Quan l'infant comença a moure's, el llibre es desplaça amb ell: l'agafa, el transporta, l'arrossega, l'apila. Només cal observar una sessió de contes amb infants de poc més d'un any. Si estan en una fase de descoberta, mentre gategen o fan els primers passos, ens adonem

que continuen atents a la veu que narra, perquè en aquell moment la seva manera d'escoltar és amb moviment.

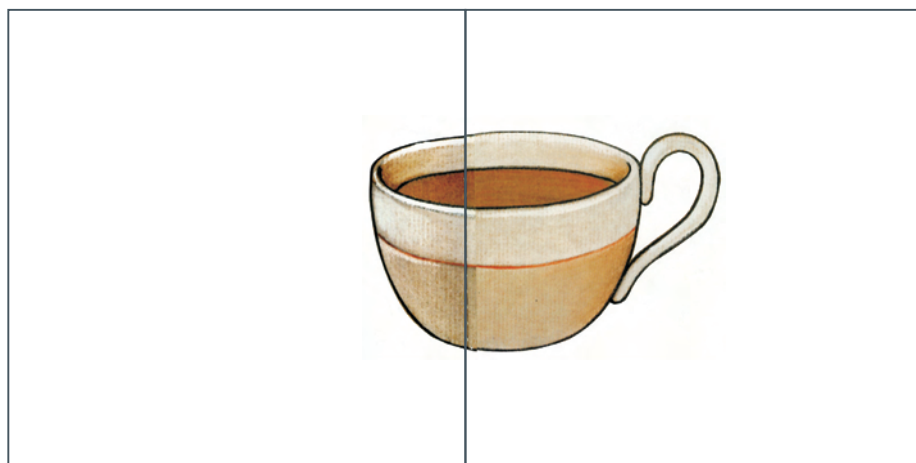
Al voltant de l'any, l'infant fa el clic i comprèn que la imatge representa un objecte exterior. Aleshores busca en els llibres una pàgina concreta que recorda i s'emociona. Potser perquè la lliga a les paraules o a un so que va fer l'adult tot llegint.

Alguns infants passen les pàgines de principi a fi, però d'altres miren el llibre de cap per avall, el comencen per darrere, o no passen mai de la segona pàgina... Molts d'ells només s'enamoren de les publicacions que justament no estan pensades per a bebès, com ara llibres d'adults, còmics, revistes o fulletons de propaganda.

El plaer de manipular persisteix amb l'edat,

de manera que hi haurà llibres que voldran fullejar ells sols i d'altres que ens buscaran, als adults, per compartir-los. Alguns llibres seran d'una sola lectura i altres els acompanyaran al llarg del seu recorregut lector.

I és que cada infant i cada llibre té el seu ritme de lectura. Tots vàlids i molt respectables.

Imatge 12

